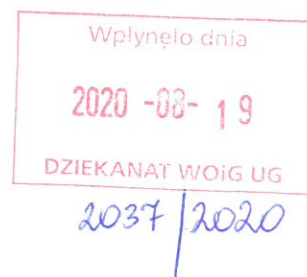

prof. dr hab. Mirosława Czerny
Wydział Geografii i Studiów Regionalnych
Uniwersytet Warszawski

Recenzja

rozprawy doktorskiej przedstawionej przez pana mgr Karela Dolinskiego „Problem wykluczenia społecznego i segregacji terytorialnej w Kurytybie w Brazylii”

Praca doktorska autorstwa Karela Dolinskiego zatytułowana „Problemy wykluczenia społecznego i segregacji terytorialnej w Kurytybie w Brazylii” została napisana pod kierunkiem pani prof. dr hab. Iwony Sagan w Zakładzie Geografii Społeczno-Ekonomicznej, na Wydziale Oceanografii i Geografii, na Uniwersytecie Gdańskim.

Praca składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów oraz wniosków; liczy z załącznikami 179 stron.

We wstępie, liczącym cztery strony autor krótko pisze o motywach podjęcia tego tematu, a następnie przechodzi do celów pracy. Głównym celem pracy jest „analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej mieszkańców Kurytyby, wraz z określeniem poziomu segregacji terytorialnej mieszkańców faweli, w tym mieszkańców Valetão w dzielnicy Parolin” (str. 5). Autor wymienia też cele szczegółowe związane z celem głównym. M.in. „określenie poziomu relacji społecznych między mieszkańcami faweli a mieszkańcami pozostałej części dzielnicy Parolin”. Ten cel nie jest jasny. Jakiego typu relacje autor chce badać? Wyraźnie sformułowanie tego celu byłoby istotne dla określenia metod badawczych.

Autor przedstawił pięć hipotez badawczych. Trzy pierwsze hipotezy są jasno sformułowane (choć w pierwszej występują błędy gramatyczne). Hipoteza 4 i 5 wydają się być sprzeczne ze sobą. Hipoteza czwarta nie jest sformułowana w sposób naukowy. Nie wiadomo też, jakie nowe elementy ma wnieść do pracy. Po przeczytaniu rozdziału piątego, w którym autor opisuje badania przeprowadzone wśród mieszkańców, zasadność tej hipotezy staje się dopiero bardziej oczywista. W jakim celu autor twierdzi, że „działania prowadzone w celu poprawy infrastruktury na terenie faweli Parolin są docenione przez mieszkańców”? Badania przeprowadzone przez autora potwierdzają tę hipotezę, ale co z tego wynika? Jaki cel miało to badanie i w jakim stopniu powiązane jest z innymi elementami badań przeprowadzonych w terenie? W dalszej części pracy doktorant nie wyjaśnia, co to znaczy dla społeczności lokalnej, że docenia działania miejscowych władz? Dlaczego jest to ważne w pracy? Czego ma dowieść? Z kolei w hipotezie piątej autor pisze, że „w praktyce władze podejmują znikomą liczbę działań społecznych, których celem jest aktywizacja społeczności na badanym terenie”. Sformułowanie tej hipotezy nie jest poprawne językowo. Poza tym nie pokazuje związku między segregacją społeczną a aktywizowaniem społeczności (nie jest też napisane, jakie działania aktywizujące ma autor na myśli).

Recenzentka oczekiwałaby rozwinięcia przeglądu literatury na temat segregacji w rozdziale pierwszym, który poświęcony jest współczesnemu znaczeniu wykluczenia społecznego i segregacji terytorialnej. Niestety, nie zawiera on głębszej analizy kluczowych kwestii związanych

z segregacją. Pierwszy podrozdział zatytułowany jest „Wymiary segregacji terytorialnej”. To tutaj autor odnosi się do samej definicji segregacji. Cytuje definicję z Oxfordzkiego Słownika Socjologii i Nauk Społecznych, co samo w sobie nie budzi zastrzeżeń, jednak w pracy doktorskiej powinien przytoczyć różne definicje, ustosunkować się do nich i uzasadnić wybór definicji, którego dokonał dla rozumienia tego zjawiska dla potrzeb własnych badań. Brakuje w pracy odniesień do publikacji Tammaru, Musterd, van Ham i Marcińczaka z 2016 r., Maloutis i Fujita z 2012 r., van Kempen i Murie z 2009 r., Musterd i van Gent z 2012, w których autorzy dają nowe światło na badania nad segregacją społeczną, a szczególnie segregacją mieszkaniową, o której pisze autor. Przeglądu badań nad segregacją społeczną dokonała niedawno Anna Grzegorzcyk (2019). Z punktu widzenia badań geograficznych przytoczyła definicje, podziały i metody badań segregacji społecznej w miastach. Szkoda, że autor nie sięgnął do tej pracy, wówczas pierwszy rozdział pracy byłby uporządkowany i logiczny.

W tym samym rozdziale autor używa zamiennie pojęć: segregacja terytorialna, segregacja przestrzenna i jeszcze segregacja mieszkaniowa. Nie wyjaśnia, czy traktuje te pojęcia jak synonimy. Tu przytacza kilka poglądów, m.in. Marcuse na stronie 10 gdzie cytuje iż segregacja przestrzenna jest zwana też mieszkaniową. Cały akapit, gdzie pojawiają się jeszcze funkcje segregacji według Węclawowicza i rozumienie segregacji terytorialnej według Malinowskiego jest nieuporządkowany, chaotyczny i brak jest w nim logiki w doborze cytowanych prac i definicji. Zdecydowanie zbyt skąpo omówione są kwestie segregacji obecne w międzynarodowej literaturze geograficznej oraz w pracach latynoamerykańskich. Literatura powstała w Ameryce Łacińskiej od lat 70. XX w. do chwili obecnej na temat segregacji jest bardzo obszerna i trudno ją pominąć w przedstawionej rozprawie. Uważam to za poważne niedociągnięcie w pracy.

W części metodycznej autor proponuje zastosowanie różnych wskaźników segregacji i wykluczenia. Większość to wskaźniki już wcześniej stosowane w literaturze, niektóre są oryginalne opracowane dla badania segregacji w pracy. Charakteryzując metody badawcze autor wymienia „metody kameralne, studia literaturowe, analizę statystyczną, a także metody badań społecznych prowadzonych w terenie”. Jak na pracę doktorską tego typu przedstawienie i uzasadnienie wyboru metod badawczych jest zdecydowanie zbyt ubogie. Metodyka badań nad segregacją społeczną jest dobrze opisana i szeroka. Do najbardziej popularnych należą studia nad segregacją rasową, etniczną, społeczno-ekonomiczną i demograficzną. Można mówić o pewnej nadreprezentacji analiz dotyczących segregacji rasowej i etnicznej w pracach szczególnie amerykańskich. Niemniej jednak od lat 20. XX wieku zainicjowano badania nad segregacją społeczno-ekonomiczną, które rozwinięto w drugiej połowie XX w. po ukazaniu się prac O.G. Duncan i B. Duncan w 1955 r. Obszerna literatura socjologiczna, antropologiczna, geograficzna przytacza różnorodne metody badań. Tu, brak jest ich omówienia i uzasadnienia wyboru.

Rozdział drugi poświęcony jest rozwojowi i przemianom osadnictwa w Brazylii. Doktorant rozpoczyna ten opis od historii osadnictwa kolonialnego na terytorium dzisiejszej Brazylii. Tu, używa niepoprawnych terminów (co powtarza się w dalszej części pracy). Np. zamiast procesy urbanizacyjne – termin występujący w literaturze geograficznej stosuje „ruchy urbanistyczne”, itp. Wynika to z nieprawidłowego tłumaczenia, niemniej od doktoranta wymaga się znajomości terminów naukowych w języku, w którym powstaje praca. Zdanie: „Dalsze rozwiązania urbanistyczne w brazylijskich kolonialnych miastach przyjęto w oparciu o recypowane z miast portugalskich normy, które zasadały się na trzech kategoriach praw:” (str. 25) jest zupełnie dla mnie niezrozumiałe. Dalej tłumaczenie różnych kategorii również jest niezrozumiałe. Tekst, od

strony 26 do 31 jest pełen błędów językowych, źle przetłumaczonych fragmentów, błędów ortograficznych i stylistycznych (m.in. zamiast terminu stolice stanów, autor używa miasta stołeczne, co w języku polskim ma inne znaczenie i odnosi się do stolicy kraju, nagminnie autor używa określenia zamieszkiwane zamiast zamieszkane, itp). Nie będę ich wszystkich tu cytować, ponieważ tekst ten trzeba poprawić i wymienić te strony. Właściwie nie rozumiem zasadności przedstawienia historii urbanizacji Brazylii, co jest zrobione w sposób fragmentaryczny, niespójny i nie jest powiązane z zagadnieniem segregacji przestrzennej w miastach, o którym pisze dalej autor. Jeśli miałby być zamieszczony rozdział historyczny, to raczej powinien być poświęcony wewnętrznym procesom przemian – fizjonomicznym, morfologicznym i funkcjonalnym w perspektywie historycznej. Taki rozdział mógłby stanowić podstawę do dalszych analiz. Literatura na ten temat jest bardzo obszerna, wymienić można chociażby prace brazylijskiego geografa Marcelo Lopes de Sousa, m.in.: wydaną w 2011 r. *A produção do espaço urbano: Agentes e processos, escalas e desafios* lub w 2000 r. *Desafio Metropolitano: Um estudo sobre a problemática sócio-espacial nas metrópoles brasileiras*. Autor powinien w nim wykazać, dlaczego utrzymuje się segregacja społeczno-przestrzenna w miastach brazylijskich, jasno powiedzieć z czego ona wynika, jakie procesy historyczne przyczyniły się do jej powstania. Tych informacji jest brak lub są tak ogólnikowe, że niczego nie wnoszą do pracy.

Kolejny podrozdział poświęcony jest przemianom urbanizacyjnym Kurytyby do XXI wieku. O ile można by zaakceptować merytoryczną zawartość tej części pracy, to niestety nie można przejść do porządku dziennego nad licznymi błędami w terminologii, m.in.: str. 34 mieszkała nie zamieszkiwała, to samo na str. 37; bez wątplenia a nie bez wątpliwości – str. 36; rzeki, które w późniejszych czasach miały zostać pokryte kanałami (?) – str. 36; jak widać sam plan powstawał procesowo – str. 37/38 (?); określenie „...w których znajduje się wspomniany transport” str. 38; itd.

Rozdział trzeci pracy nosi tytuł „struktura społeczno-terytorialna Kurytyby”, ale już pierwszy podrozdział to „struktura społeczno-przestrzenna”. To nie są synonimy. W pracy doktorskiej należy stosować terminy precyzyjnie. W podrozdziale 3.1, autor przedstawia wiele wskaźników demograficzno-społecznych na mapach (kartogramach i kartodiagramach). Są to: rozmieszczenie ludności z podziałem na dzielnice miasta, struktura etniczna, średnia wieku ludności, średni dochód ludności, liczba zgłoszeń o popełnieniu tu przestępstw na 1000 mieszkańców, liczba morderstw na 1000 mieszkańców. Autor opisuje mapy, ale nie wykonuje analizy porównawczej tych wskaźników, nie wyjaśnia też dlaczego te, które wybrał są ważne dla wyjaśnienia zjawiska segregacji społecznej w Kurytybie.

W podrozdziale 3.2. doktorant omawia obszary wykluczenia społecznego, którymi są slumsy. Dołącza tu mapę rozmieszczenia slumsów. Autor popełnia przy tym podstawowy błąd metodologiczny – fawele w Brazylii w terminologii naukowej nie są nazywane slumsami. Należy wiedzieć, że termin *slum* pochodzi z języka angielskiego i pierwotnie oznaczał zdegradowane osiedla robotnicze w miastach angielskich. Później został przeniesiony do Ameryki Północnej, gdzie użyto go m.in. do określenia dzielnicy Harlem a latach 70. XX w. Ubogie dzielnice i osiedla w miastach latynoamerykańskich mają inną genezę. Istnieje na ten temat również obszerna literatura, w której między innymi podane są cechy dzielnic marginalnych oraz cała gama nazw, którymi są określane w różnych krajach regionu. Używanie zamiennie fawela i slums jest niewłaściwe.

W podrozdziałach 3.1. i 3.2. doktorant oblicza i przedstawia na mapach różne wskaźniki segregacji w Kurytybie – m.in. wskaźnik lokalizacji dla ludności z faweli oraz indeks izolacji. Najciekawszym fragmentem pracy i wnoszącym najwięcej nowych elementów do dyskusji na temat segregacji społeczno-przestrzennej jest podrozdział 3.3. – Dzielnica Parolin – przykład głębokiego wykluczenia. Na podstawie literatury i własnych badań na miejscu doktorant przedstawił bardzo ciekawą charakterystykę faweli Parolin. Ten fragment dostarcza nowych elementów do dyskusji naukowej na temat dzielnic marginalnych w miastach Ameryki Łacińskiej.

W rozdziale czwartym doktorant omawia sytuację w zakresie wykluczenia społecznego i segregacji terytorialnej „w perspektywie działań władzy lokalnej” (chyba powinno być „z perspektywy władzy lokalnej”). Jest to ważna część pracy, w której autor dokonuje przeglądu inicjatyw społecznych, szczególnie tych, które poprawiają warunki życia w fawelach dzięki działaniu lokalnych władz i ruchów społecznych.

Wreszcie, rozdział piąty poświęcony jest segregacji i wykluczeniu społecznemu w opinii mieszkańców. Tytuł nie oddaje treści zawartej w rozdziale. Jest on popularny, a nie naukowy. Tym bardziej, że autor wykonał wnikliwe badania terenowe w faweli Parolin. Ten rozdział wnosi także nową wiedzę do badań nad dzielnicami marginalnymi w miastach Ameryki Łacińskiej. Rozdział 5.3. zatytułowany jest: percepcja społeczności faweli przez mieszkańców dzielnicy Paroli. Dopiero tu pojawia się termin percepcja, który powinien być zostać wprowadzony już wcześniej. Jednak we wstępie do rozdziału piątego autor nie omawia sposobów i metod badania percepcji.

Przedstawioną przez mgr Karela Dolinskiego pracę doktorską zatytułowaną „Problem wykluczenia społecznego i segregacji terytorialnej w Kurytybie w Brazylii” trudno jest jednoznacznie ocenić. Fragmenty, szczególnie te, które dotyczą badań w faweli Parolin są dobrze napisane, udokumentowane i zredagowane. Niestety jest wiele części, które zawierają wiele błędów językowych – terminologicznych, ortograficznych, gramatycznych i stylistycznych. Rozumiejąc, że język polski nie jest językiem ojczystym autora zwracam jednak uwagę na fakt, że praca będzie udostępniona w zbiorach elektronicznych, a warunkiem koniecznym jej udostępnienia musi być poprawny język. Tekst pracy powinien być wolny od błędów i usterek językowcy. Poprawność językowa, według prof. Markowskiego, jest podstawowym warunkiem oceny pracy jako dobrej, niezależnie od tego jakie inne walory posiada. Język rozdziału pierwszego i drugiego jest komunikatywny ale niepoprawny. Uważam, że w tej części praca powinna zostać poprawiona.

Praca doktorska pana mgr Karela Dolinskiego zatytułowana „Problem wykluczenia społecznego i segregacji terytorialnej w Kurytybie w Brazylii” spełnia natomiast kryteria naukowe i metodologiczne stawiane pracom doktorskim. Wnosi nową wiedzę do badań nad dzielnicami marginalnymi i segregacją społeczną w Ameryce Łacińskiej. Wnioskuje o dopuszczenie doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego zgodnie z wymogami ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym.

Warszawa, 12 sierpnia 2020 r.

